

UDK 27-246:316.776  
Primljeno: 30. 3. 2018.  
Prihvaćeno: 12. 9. 2018.  
Pregledni članak

## UNUTARCRKVENI DIJALOG – IZRAZ I PUT OSTVARENJA CRKVENOG ZAJEDNIŠTVA

Taras BARŠČEVSKI

Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Zagrebu  
Vlaška 38, p.p. 432, 10 001 Zagreb  
tbarscevski@kbf.hr

### Sažetak

Riječ »dijalog« nije samo jedna od najčešće rabljenih riječi u europskim jezicima nego od Drugoga vatikanskog koncila postaje izraz za ključni pojam Crkve a također i jedna od najčešće rabljenih riječi u poslijekoncilskoj Crkvi. Uočavajući činjenicu da u Svetom pismu ne nalazimo termin »dijalog«, autor analizira četiri termina istog korijena koji se pojavljuju u Svetom pismu: διαλέγομαι (raspravljati, prepirati se), διαλογίζομαι (reći jedan drugome, razmišljati u sebi, umovati), διαλογισμός (mišljenje, raspra) i διαλογία (pjesma) te pokazuje koji su glavni subjekti i predmeti rasprava ili razmišljanja. Glagol διαλέγομαι najčešće rabi Luka u Djelima apostolskim kod opisa Pavlovih »rasprava« sa Židovima u sinagogama, ili »govora« kršćanskoj zajednici koja se okupila lomiti kruh, dok glagol διαλογίζομαι, koji se pojavljuje samo u sinoptičkim evanđeljima, najčešće ima značenje »razmišljati [u sebi]« ili »mudrovati/umovati«. Autor primjećuje da rasprave ili razmišljanja ne vode rješavanju problema, no isto tako konstatira potrebu razrješenja svakog dijaloga koji teži k jedinstvu subjekata u ostvarenju zajedničkog cilja. U drugom dijelu članka autor analizira sažetak koji Luka donosi o životu prvih kršćana u Dj 2,42: »Bijahu postojani u nauku apostolskom, u zajedništvu, lomljenju kruha i molitvama.« Iako Lukin izvještaj neki bibličari promatraju kao idealiziran opis prvobitne zajednice, ne smije ga se odbaciti kao neostvariv ideal. Zapravo baš se u tom opisu može vidjeti »ostvoreni dijalog« i konkretne smjernice za unutarcrkveni dijalog danas. U centru se nalazi κοινωνία (zajedništvo), u smislu zajedništva sa Svetim Duhom i međusobne suradnje (συνεργία) u ostvarivanju zajedničkog cilja, i »lomljenje kruha« – u smislu osobnog sudjelovanja u Kristovoj žrtvi na spasenje i dobrobit čovječanstva. No ta suradnja i djelovanje imaju svoje porijeklo »odozgo«, iz Božje Riječi, koja dolazi preko apostola i njihovih nasljednika i vraća se Bogu kao odgovor u zajedničkoj molitvi. Sveto pismo, dakle, unosi u horizontalnu dimenziju unutarcrkvenog dijaloga, suradnje i suodgovornosti, još jednu treću dimenziju, pokazujući da je za unutarcrkveni dijalog potrebno troje, to jest, osim dva unutarcrkvena

subjekta, potreban je i Bog od kojega potječe Riječ i koji dalje nastavlja govoriti u svojoj Crkvi, pozivajući je na međusobno jedinstvo i na jedinstvo s Njim.

*Ključne riječi:* dijalog, unutarcrkveni dijalog, *διαλέγομαι, διαλογίζομαι*, Dj 2,42, apostolski nauk, zajedništvo, lomljenje kruha, molitve.

## Uvod

Riječ »dijalog« nije samo jedna od najčešće rabljenih riječi u europskim jezicima,<sup>1</sup> već od Drugoga vatikanskog koncila postaje izraz za »ključni koncept Crkve (*ein kirchlicher Schlüsselbegriff*)«<sup>2</sup> i »jedna od najčešće rabljenih riječi u postkoncilskoj Crkvi«<sup>3</sup>. Ne želimo provjeravati koliko su te tvrdnje točne s čisto statističke točke gledišta uporabe termina »dijalog«, no moramo priznati kako sa svih strana čujemo pa i sami rabimo sve češće i češće izraze kao što su »međureligijski dijalog, ekumenski dijalog, dijalog s pravoslavcima, dijalog s protestantima, dijalog s muslimanima, dijalog s nevjernicima, dijalog s ateistima«<sup>4</sup>; pa onda »dijalog sa svijetom, dijalog s kulturom, dijalog s vladom, dijalog s politikom/političarima«<sup>5</sup> i još »dijalog u Crkvi, dijalog s

<sup>1</sup> Usp. Ivan ŠPORČIĆ, Biblijsko-teološki temelj dijaloga. Je li Biblija knjiga, a Crkva zajednica dijaloga?, u: *Riječki teološki časopis*, 21 (2003.) 1, 3.

<sup>2</sup> Hans WALDENFELS, Dialog und Mission – ein Widerspruch?, u: *Zeitschrift für Missionswissenschaft und Religionswissenschaft*, 94 (2010.) 1–2, 65.

<sup>3</sup> Ivan ŠPORČIĆ, Biblijsko-teološki temelj dijaloga, 22.

<sup>4</sup> Usp. brojne teološke znanstvene članke u specijaliziranim časopisima, pa i knjige: Ivan ŠARČEVIĆ, Međureligijski dijalog pred alternativom vjere i nevjere. U povodu 30. obljetnice Asiškoga međureligijskoga susreta, u: *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija*, 57 (2017.) 1, 7–23; Nikola BIŽACA, Molitvena dimenzija međureligijskog dijaloga. Stavovi učiteljstva i neka povijesna iskustva, u: *Crkva u svijetu*, 38 (2003.) 1, 74–107; Anto MIŠIĆ, Međureligijski dijalog – prinos općoj kulturi dijaloga, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 57 (2002.) 4, 455–465; Mato ZOVKIĆ, *Međureligijski dijalog iz katoličke perspektive u BiH*, Sarajevo, 1998.; Christoph SCHÖNBORN, »Dominus Jesus« i međureligijski dijalog, u: *Crkva u svijetu*, 37 (2002.) 2, 119–130; Nikola ETEROVIĆ, Ekumenski dijalog – ideal i stvarnost. Odnosi katolika i pravoslavaca u Ukrajini, u: *Crkva u svijetu*, 38 (2003.) 2, 264–289; Nikola HOHNJEC, Biblija u crkvama. Kako razni kršćani tumače SP? Priopćenje u radnoj skupini: Biblija i ekumenski dijalog, u: *Bogoslovska smotra*, 61 (1991.) 3–4, 359–368; Tomislav JABLANOVIĆ, Dijalog s muslimanima, u: *Bogoslovska smotra*, 37 (1967.) 1–2, 72–85; Tomislav KOVAČ, »Crkva gleda s poštovanjem i muslimane« (NA 3). (Post)koncilski zaokret u odnosima Katoličke crkve prema islamu i njegovu teološki izazovi, Zagreb, 2016.; Mato ZOVKIĆ, Disertacija o dijalogu s muslimanima prema učenju sabora i provedbenim smjernicama trojice papa, u: *Crkva u svijetu*, 51 (2016.) 4, 668–671; Jordan KUNIČIĆ, Moralna problematika dijaloga s nevjernicima, u: *Bogoslovska smotra*, 36 (1966.) 2, 413–421; Ante KATALINIĆ, Ontologijska podloga za dijalog s ateistima, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 27 (1972.) 1, 56–64.

<sup>5</sup> Usp. brojne novinske naslove, ali i neke članke, kao npr. Ladislav NEMET, Crkva i dijalog sa suvremenim svijetom – jedanput drukčije, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i*

biskupima, dijalog sa svećenicima, dijalog s laicima, dijalog s mladima, dijalog s obiteljima<sup>6</sup>. No isto tako govorimo i o »trinitarnom dijalogu, teološkom dijalogu, biblijskom dijalogu, pastoralnom dijalogu, liturgijskom dijalogu«<sup>7</sup>, dok ne naiđemo na zaključak da je Crkva »dijaloška«<sup>8</sup>, zato što je i sam Bog »dijaloški«<sup>9</sup>. Mislim da nije teško razumjeti da se skoro iza svakog od tih izraza krije ponešto drukčije razumijevanje samog pojma *dijalog*. Na temelju takve široke uporabe termina *dijalog* teško je odrediti koje bi bilo ono »najizvornije« u biblijskom i teološkom smislu.

U ovom članku ne želimo ulaziti u raspravu oko definicije pojma dijaloga i zajedničkog polazišta za bilo kakav daljnji dijalog, već ćemo prihvatiti kao polaznu točku zaključke glede biti dijaloga do kojih su došli i koje danas rabe drugi autori. Valerija Kovač definira dijalog kao »namjerni oblik komunikacije među ravnopravnim sudionicima, čiji se stavovi razlikuju i zbog čega je potrebna međusobna interakcija u svrhu postizanja konsenzusa, odnosno smisla koji je zajednički svim partnerima«<sup>10</sup>. Tomislav Kovač tvrdi da dijalog »pretpostavlja dobru volju uključenih sugovornika, želju za susretom, sposobnost slušanja i uvažavanja drugoga, spremnost za dogovor uz moguće ustupke radi pronalaženja rješenja za zajedničko dobro«<sup>11</sup>. Cilj tog

---

*religijske znanosti*, 56 (2001.) 2, 207–218; Ladislav NEMET, Kršćanski humanizam – temelj dijaloga sa suvremenim svijetom i kulturom, u: *Obnovljeni život: časopis za filozofiju i religijske znanosti*, 55 (2000.) 4, 487–502.

<sup>6</sup> Tu ćemo terminologiju pronaći posebice u crkvenim dokumentima te brojnim nastupima Svetog Oca i biskupa diljem svijeta. Možemo navesti samo neke od najznačajnijih crkvenih dokumenata: PAVAO VI., *Ecclesiam suam – Crkvu svoju. Enciklika o putovima kojima Katolička Crkva treba da izršuje u naše doba svoju zadaću* (6. VIII. 1964.), Zagreb, 1979.; IVAN PAVAO II., *Christifideles laici – Vjernici laici. Apostolska pobudnica o pozivu i poslanju laika u Crkvi i u svijetu* (30. XII. 1988.), Zagreb, 1990.; IVAN PAVAO II., *Familiaris consortio – Obiteljska zajednica. Apostolska pobudnica o zadaćama kršćanske obitelji u suvremenom svijetu* (22. XI. 1981.), Zagreb, <sup>3</sup>2009.; CONGREGAZIONE PER I VESCOVI, *Apostolorum successores. Direttore per il ministero pastorale dei vescovi* (22. II. 2004.), Città del Vaticano, 2004. U pripremi je i 15. biskupska sinoda na temu »Mladi, vjera i razlučivanje zvanja«, koja će se održati u listopadu 2018. i u prigodi koje papa Franjo poziva na dijalog u Crkvi i društvu.

<sup>7</sup> Ti izrazi, osim općeg smisla, koji možemo izvesti na temelju značenja pridjeva, imaju i precizno značenje u specijaliziranoj teološkoj terminologiji.

<sup>8</sup> Usp. Nediljko ANČIĆ, *Dijalog u Crkvi – dijaloška Crkva?*, u: Nediljko ANČIĆ (ur.), *Na granicama Riječi*, Zbornik u čast mons. Drage Šimundže, Split, 2005., 59–80.

<sup>9</sup> »Dijalog' u teološkom smislu riječi treba shvatiti kao princip povijesti spasenja koji svoj temelj ima u *dijaloškom Bogu*«; »Teologija nakon Drugog vatikanskog koncila upravo kroz prizmu dijaloga, koji svoj izvor i uvir ima u *dijaloškom Bogu* triju božanskih osoba, pokušava prikazati Crkvu i njezino unutarne dijaloško ustrojstvo kao uzorni model svakog dijaloga u svijetu«, Ivan ŠPORČIĆ, *Biblijsko-teološki temelj dijaloga*, 8, 28.

<sup>10</sup> Valerija Nedjeljka KOVAČ, *Dijaloška bit vjere u perspektivi odnosa Bog – čovjek – Crkva – svijet*, u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017.) 3, 533.

<sup>11</sup> Tomislav KOVAČ, *Unutarcrkveni dijalog i pomirenje*, u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017.) 3, 503.

dijaloga ili rasprave, za Marija Cifraka, bio bi miran suživot u kršćanskoj zajednici, što je isto tako prezentira mirotvorno i prema društvu.<sup>12</sup> Najsazetiju i ujedno najopćenitiju definiciju dijaloga nudi Ivan Šporčić kao »izmjenični govor i svaki tip komunikacije dvaju partnera«, no on isto tako zaključuje da »dijalog kao komunikacija dva jednakopravna subjekta, koji razgovaraju s različitim pozicija i dolaze do ujednačenih stavova, većeg dobra i višeg stupnja istine, nema ni biblijskog ni teološkog temelja«<sup>13</sup>. Slažući se s tim zaključkom, moramo ujedno i priznati da nije uvijek moguće izravno »opravdati« na temelju Biblije, to jest, direktno utemeljiti na Bibliji ili izvesti iz Biblije pojmove kao što su »dijalog, suradnja, suodgovornost«, pozitivan sadržaj kojih uopće nije upitan.

Dakle, ispostavlja se da jedan, na prvi pogled, veoma jasan, općepoznat i široko rabljen pojam, zapravo i nije baš tako očigledan, a odsutnost samog termina »dijalog« u Bibliji zahtijeva, prema našem mišljenju, promjenu paradigme istraživanja biblijskih osnova unutarcrkvenog dijaloga. Konkretno to znači da »od sposobnosti slušanja i uvažavanja drugog, od međusobne interakcije i spremnosti dogovora u svrhu postizanja konsenzusa uz moguće ustupke, no posebice ravnopravnosti sugovornika, tj. partnera, koji polazeći od različitim pozicija traže nešto zajedničko (mir, smisao, istinu, dobro...) kao sastavne i esencijalne elemente dijaloga«, moramo se okrenuti prema onome prema čemu zapravo unutarcrkveni dijalog teži – jedinstvu Božjeg naroda i Kristova tijela koje ima jedno srce i jednu dušu (usp. Dj 4,32). Drugim riječima, umjesto toga da pokušavamo dokazivati biblijsko porijeklo današnjeg razumijevanja dijaloga (bez obzira što se pod njim podrazumijeva), puno produktivnije bilo bi krenuti od Biblije i vidjeti dijalog ne kao cilj, već kao sredstvo te otkriti na koji način postiže svoj cilj.

Želeći integrirati u ovaj rad spomenuta istraživanja i njihove rezultate, započet ćemo od filološke analize termina »dijaloga«, obraćajući posebnu pažnju na subjekte tih »rasprava« ili »razmišljanja« i na njihov sadržaj. Želimo pokazati da nijedna rasprava, nijedan dijalog u Bibliji zapravo nije privedo k nekom *pozitivnom* rješenju: ako i imamo neko rješenje to nije *rezultat dogovora* među partnerima, već intervencija izvana. Drugi dio ovoga rada želimo posvetiti kršćanskoj zajednici kako je razumije Luka u Djelima apostolskim. Čak ako i prihvatimo to da Luka idealizira povijesnu kršćansku zajednicu svojeg vremena, ipak ostaje činjenica da postojanost u apostolskom nauku,

<sup>12</sup> Usp. Mario CIFRAK, Biblijski modeli dijaloga i pomirenja. Novozavjetna perspektiva, u: *Bogoslovska smotra*, 87 (2017) 3, 600, 610–611.

<sup>13</sup> Ivan ŠPORČIĆ, Biblijsko-teološki temelj dijaloga, 5, 29.

u zajedništvu, lomljenju kruha i molitvama ostaje ne samo apsolutni primjer kojem se možemo diviti ili samo usporedba nego ponajprije zadatak koji bi trebalo ostvariti.

## 1. Terminologija

U Svetom pismu nalazimo četiri riječi istih korijena od kojih se i izvodi termin διάλογος: to su glagoli διαλέγομαι i διαλογίζομαι, te imenice διαλογισμός i διαλογία. Ivica Šporčić izvodi riječ διάλογος iz glagola διαλογίζομαι te imenice διαλογισμός.<sup>14</sup> Nasuprot njemu Mario Cifrak smatra pogrešnim izvođenje imenice *dijalog* od glagola διαλογίζομαι te je povezuje s glagolom διαλέγομαι.<sup>15</sup>

### 1.1. διαλογία; διαλογισμός

Imenicu διαλογία ne nalazimo u Novom zavjetu, već samo u Starom zavjetu, jedanput u Ps 104,34, gdje prevodi hebrejsku riječ שִׁיחַ (*šîah*), 'pjesma', no isto tako i 'tužaljka, jadikovka' te u četvrtome apokrifnom Solomonovu psalmu (usp. Ps Sal 4,1). Puno češće nailazimo na imenicu διαλογισμός: u Starom zavjetu – 25 puta, od kojih 18 puta<sup>16</sup> (Ps 40[39],6; 56[55],6; 92[91],6; 94[93],11; 139[138],2.20; 146[145],4; Iz 59,7; Jr 4,14; Tuž 3,60-61; Dan 2,29-30; 4,16; 5,6.10; 7,28) u kanonskim knjigama gdje prevodi najčešće hebrejsku riječ מִשְׂאוֹ (*hāšābā*, 'misao, nakana, naum, podvala') i רִיבְרָה (*ra' yôh*, 'mislí') no isto tako i termine רֵעָה (*rēā*, Ps 139[138],2: 'misao'), מְזִמָּה (*mzimāh*, Ps 139[138],20: 'zavjera, pobuna'), עֵשְׂתוֹן (*eštôn*, Ps 146[145],4: 'misao') i רִיבְרָה (*ra' yôh*, Dan 2,29) te sedam puta u deuterokanonskim knjigama<sup>17</sup> (1 Mak 2,63; Mud 7,20; Sir 9,15; 13,26; 27,5; 33,5; 40,2). U Novom zavjetu koristi se četrnaest puta (Mt 15,19; Mk 7,21; Lk 2,35; 5,22; 6,8; 9,46-47; 24,38; Rim 1,21; 14,1; 1 Kor 3,20; Fil 2,14; 1 Tim 2,8; Jak 2,4), no

<sup>14</sup> Isto, 14.

<sup>15</sup> Usp. Mario CIFRAK, Biblijski modeli dijaloga i pomirenja. Novozavjetna perspektiva, 600; λέγω, u: Pierre CHANTRAINE (ur.), *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, III, Α – Π, Paris, 1974., 625.

<sup>16</sup> Prevedeno na hrvatski većinom kao 'namisao, misao, naum', no također i 'podvala, spletkar, zlo snovanje'. Usp. Tuž 3,60-61: *Biblija. Stari i Novi Zavjet*, Zagreb, 1968. i *Franjevačka Biblija*, Tomislavgrad – Zagreb, 2010.

<sup>17</sup> Prevedeno na hrvatski kao 'misao, govor, razgovor, smišljati', usp. *Biblija. Stari i Novi Zavjet*, Zagreb, 1968.; 'plan, misao, promišljanje, raspravljanje, mišljenje', usp. *Biblija: Sveto pismo Staroga i Novoga zavjeta* / preveo Ivan Evangelist Šarić, Zagreb – Sarajevo – Split, 2014. i 'san, misao, razgovor, spletkar', usp. *Franjevačka Biblija*, Tomislavgrad – Zagreb, 2010.

za razliku od raznolikosti značenja u Septuaginti (LXX) Novi zavjet poznaje *διαλογισμός* samo u negativnom smislu *zle misli* i bojažljivog te skrupuloznog *razmišljanja*.<sup>18</sup>

## 1.2. διαλέγομαι

Glagol *διαλέγομαι*, kojeg je osnovno značenje u grčkom jeziku 'razgovarati, proračunavati, razmišljati, prosuđivati, raspravljati, zabavljati se' ili općenito 'govoriti',<sup>19</sup> nalazi se u LXX sedam puta (Izl 6,27; Suci 8,1; 1 Ezer 8,45; Est 5,2; 2 Mak 11,20; Sir 14,20; Iz 63,1), gdje prevodi ponajprije hebrejski glagol דבר (*dbar*, 'govoriti') u formi *piel*, kao i glagol ריב (*ryb*, Suci 8,1: 'prigovarati, svađati se, sporiti, parničiti se'). U Novom zavjetu termin se pojavljuje trinaest puta s tri značenja: (1) U Mk 9,34<sup>20</sup> izraz *πρὸς ἀλλήλους διελέχθησαν* odnosi se na apostole koji putem *razgovaraju* (ili, *raspravljaju*) o tome tko je od njih najveći; u Jd 1,9<sup>21</sup> arkandeo Mihael *prepire se (raspravlja)* za tijelo Mojsijevo, sukobljujući se (*διακρινόμενος*) s đavlom; (2) U Hebr 12,5<sup>22</sup> odnosi se na Božju riječ ohrabrenja (*παράκλησις*) *upravljenju* nama kao njegovim sinovima; (3) U Djelima apostolskim, gdje se odnosi na Pavlovu propovjedničku djelatnost u sinagogama, hramu ili u školi Tirana, ili pred zajednicom u Troadi, glagol *διαλέγομαι* ne treba razumjeti u smislu debate, već radije u smislu nekog vjerskog izlaganja, svečanog govora ili propovjedi.<sup>23</sup>

1) Marko nam predstavlja učenike koji putem raspravljaju među sobom tko je od njih najveći (usp. Mk 9,34), a arkandeo Mihael se prepire s đavlom za Mojsijevo tijelo (usp. Jd 1,9). U jednom i drugom slučaju vidimo subjekte koji se ne slažu oko nekog pitanja, no *raspravom* ne dolaze do nekog rješenja. U prvom slučaju umiješa se sam Isus, dajući učenicima pravilo. »Ako tko želi biti prvi, neka bude od svih posljednji i svima poslužitelj!« (Mk 9,35) i primjer: »Tko god jedno ovakvo dijete primi u moje ime, mene prima. A tko mene prima, ne pri-

<sup>18</sup> Usp. Gottlob SCHRENK, *δέελεγομαι, διαλογίζομαι, διαλογισμός*, u: Gerhard KITTEL – Gerhard FRIEDRICH (ur.), *Grande dizionario di Teologia biblica*, II, Brescia, 1966., 994.

<sup>19</sup> Usp. Anto POPOVIĆ, *διαλέγομαι*, u: *Grčko-hrvatski rječnik Novoga zavjeta sa statistikom grčkih riječi*, Zagreb, 2016., 52; *δια-λέγω*, u: Oton GORSKI – Niko MAJNARIĆ (ur.), *Grčko-hrvatskosrpski rječnik*, Zagreb, 1960., 133; *δια-λέγω*, u: Stjepan SENC (ur.), *Grčko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb, 1988., 199.

<sup>20</sup> »A oni umukoše jer putem među sobom *razgovarahu* o tome tko je najveći« (Mk 9,34).

<sup>21</sup> »Kad se Mihael arkandeo s đavlom *prepirao* za tijelo Mojsijevo, nije se usudio izreći pogrdan sud protiv njega, nego reče: 'Spriječio te Gospodin!'« (Jd 1,9).

<sup>22</sup> »Pa zar ste zaboravili opomenu koja vam je kao sinovima *upravljena*: Sine moj, ne omalovažavaj stege Gospodnje i ne kloni kad te on ukori« (Heb 12,5).

<sup>23</sup> Usp. Gottlob SCHRENK, *δέελεγομαι, διαλογίζομαι, διαλογισμός*, 986.

ma mene, nego onoga koji mene posla« (Mk 9,37). U drugom slučaju arkandeo Mihael ograničava se samo zazivom k Bogu kako bi Bog spriječio đavla, ne usuđujući se čak izraziti pogrdno protiv njega.

(2) U Poslanici Hebrejima to je sam Bog koji *upravlja/usmjerava* svoju Riječ ohrabrenja svim vjernicima kao svojim sinovima »da ne omalovažavaju Njegovu stege i da ga se ne klone kad ih on ukori. Jer koga Gospodin ljubi, onoga i stegom odgaja, šiba sina koga voli« (Heb 12,5-6). Dakle, sadašnje poteškoće i muke nisu znak da je Bog ostavio svoj narod, već možemo reći da pokazuju istinito Božje lice kao Oca koji odgaja svojeg sina (usp. Heb 12,7), te sve veće uobličavanje liku Krista, »Početnika i Dovođenja vjere«, koji je »umjesto radosti što je stajala pred njim podnio križ« te sada »sjedi zdesna prijestolja Božjega« (usp. Heb 12,2).

(3) Najčešće se tim glagolom koristi Luka u opisu Pavlova misijskog djelovanja. Za vrijeme svojega drugog misijskog putovanja Pavao zajedno sa Silom i Timotejem, prošavši kroz Amfipol i Apoloniju poslije čudesnog oslobođenja iz tamnice u Filipima, stiže u Solun (usp. Dj 17,1-9), gdje je, kako piše Luka, »po običaju« ušao u židovsku sinagogu, u kojoj je »tri subote« *raspravljao* (διελέξατο) sa Židovima »na temelju Pisama« (usp. Dj 17,2). Te *rasprave* u sinagogama nastavljaju se i u drugim gradovima koje Pavao posjećuje za vrijeme svojega drugog misijskog putovanja: Ateni (usp. Dj 17,16-34<sup>24</sup>), Korintu (usp. Dj 18,1-17<sup>25</sup>) i Efezu (usp. Dj 18,19-21<sup>26</sup>), gdje Pavao ima priliku govoriti Židovima, bogobožnima pa čak i Grcima. Vrativši se na svojem trećem misijskom putovanju godinu kasnije u Efez (usp. Dj 19,1ss) Pavao nastavlja *raspravljati* sa Židovima u sinagogi o kraljevstvu Božjem. No kako neki i poslije tri mjeseca rasprava ne samo ostaju okorjeli i nepokorni nego počinju i ocrnjivati Put, Pavao odstupa od njih, odvaja svoje učenike i u školi nekog Tirana (usp. 19,9) danomice raspravlja pune dvije godine, tako da su »svi azijski žitelji, Židovi i Grci, čuli riječ Božju« (19,10). Napustivši Efez poslije pobune srebrara (usp. Dj 19,23-40) te izbjegavši zasjedu Židova u Siriji, Pavao se nakratko zaustavlja u Troadi. Tu ima priliku *govoriti*<sup>27</sup> kršćanskoj zajednici koja se sabrala lomiti kruh, no kako se njegov govor otegao i poslije ponoći, neki mladić imenom Eutih, koji je sjedio na prozoru svladan snom, pade s trećeg kata, što nije spri-

<sup>24</sup> »Međutim *raspravljajše* u sinagogi sa Židovima i bogobožnima, a na trgu svaki dan s onima koji bi se ondje zatekli« (Dj 17,17).

<sup>25</sup> »Svake je pak subote *raspravljao* u sinagogi i uvjeravao Židove i Grke« (Dj 18,4).

<sup>26</sup> »Stigoše u Efez. Tu ih ostavi, a on uđe u sinagogu i stade *raspravljati* sa Židovima« (Dj 18,19).

<sup>27</sup> »U prvi dan tjedna, kad se sabrasmo lomiti kruh, Pavao im *govoraše* [διελέγετο] i kako je sutradan kanio otputovati, probesjedi sve do ponoći« (Dj 20,7).

ječilo Pavla da nastavi još dugo zboriti sve do zore (usp. Dj 20,7-12). Braneci se u Cezareji pred rimskim upraviteljem Feliksom od tužbe koju su iznijeli protiv njega veliki svećenik Ananija s nekim starješinama i odvjetnikom Tertulom da pokreće bune među Židovima po svijetu, da je kolovođa nazaretske sljedbe i da je čak pokušao oskvrnuti Hram, Pavao se brani time da ga »nisu našli u Hramu da s kim *raspravlja* ili bunu podiže, ni u sinagogama, ni po gradu« (Dj 24,12).<sup>28</sup> Nekoliko dana kasnije, pozvan da govori o vjeri u Isusa Krista pred istim tim Feliksom, Pavao *raspravlja* »o pravednosti, uzdržljivosti i budućem Sudu« (usp. 24,25). Iako je ta Pavlova rasprava uplašila Feliksa, on ga drži u zatočeništvu pune dvije godine, pozivajući ga često kako bi razgovarao s njim (grč. ὁμιλέω!), nadajući se od Pavla dobiti novac za oslobođenje (usp. Dj 24,25-27).

### 1.3. διαλογίζομαι

Riječ διαλογίζομαι nalazimo u Svetom pismu 27 puta, od kojih 11 u Starom zavjetu i 16 u Novom zavjetu. LXX prevodi hebrejsku riječ חָשַׁב (*hāšab*) u formi *qal* ili *piel*, značenje kojeg je 'procjenjivati, smatrati, računati, razmišljati, uzimati u obzir'.<sup>29</sup> Može jednostavno značiti 'misliti, razmatrati': uskrsnuće (usp. 2 Mak 12,43); drevne dane (usp. Ps 77,6); o putevima [Gospodnjim] (usp. Ps 140,9), no češće susrećemo negativno značenje kao 'izmišljati' (prijevara, usp. Ps 10,2); 'smišljati' (zlo, usp. Ps 21,12; bezakonja, usp. Ps 36,5; zlobne planove, usp. 1 Mak 11,8), 'snovati' (spletke, usp. Ps 35,20) pa čak i 'porađati' [zlo] (usp. Izr 17,12). Ne nalazimo u LXX značenje διαλογίζομαι analogno διαλέγομαι u smislu 'raspravljati, diskutirati'.<sup>30</sup>

U Novom zavjetu glagol διαλογίζομαι pojavljuje se 16 puta i to samo u sinoptičkim evanđeljima. Može značiti 'misliti, pitati se, razmišljati [u sebi]'<sup>31</sup>, što Marko 2,6; 2,8 i Luka 5,21.22 još više ističu dodatkom ἐν ταῖς καρδίαις (u srcima/srcu; »u sebi«). Predmet tog razmišljanja »u srcu«, ili kako je prevedeno na hrvatski *mudrovanja u sebi*, jest pitanje »tko može otpuštati grijeh«? Odgo-

<sup>28</sup> Pavao tu tvrdi kako nije bio zatečen da s nekim raspravlja u Hramu. Vrijedi skrenuti pažnju na to da je to jedino mjesto u Novom zavjetu gdje sam subjekt karakterizira svoju radnju kao *raspravu*. Pavao govori o svojem nedavnom boravku u Jeruzalemu, za vrijeme kojega su ga zajedno s još četiri čovjeka koji su imali zavjet (usp. Dj 21,26) našli posvećena u Hramu, no ne sa svjetinom ni u metežu (usp. Dj 24,18).

<sup>29</sup> Philippe REYMOND, חָשַׁב, u: *Dizionario di ebraico e aramaico biblici*, Roma, 1995., 158–159; Klaus SEYBOLD, חָשַׁב, u: G. Johannes BOTTERWECK – Helmer RINGGREN (ur.), *Grande lessico dell'Antico Testamento*, 3. Hmr – Yarak, Brescia, 2003., 284–305.

<sup>30</sup> Usp. Gottlob SCHRENK, δέλεγομαι, διαλογίζομαι, διαλογισμός, 988.

<sup>31</sup> Usp. Anto POPOVIĆ, διαλογίζομαι, 52.



vor koji Isus nudi nije u navođenju biblijskih argumenata ili čak neke otvorenije javne rasprave, već u ozdravljenju uzetoga (usp. Mk 2,1-12; Lk 5,17-26).<sup>32</sup> Ludi bogataš isto tako *razmišlja u sebi* što da učini jer nema gdje skupiti ljetinu, no njegovo veoma radikalno rješenje: srušiti postojeće žitnice i sagraditi nove kako bi osigurao sebi mirnu i zajamčenu budućnost, ispostavlja se ne samo beskorisno nego i pogubno za njega (usp. Lk 12,16-21<sup>33</sup>). U slučaju Marije, koja smetena riječju anđela »*razmišlja* kakav bi to bio pozdrav« (usp. Lk 1,28-29), jasno je da je riječ o nekakvome unutrašnjem promišljanju, zato što će anđeo morati prekinuti njezinu šutnju pozivom da se ne boji, poslije čega će joj navijestiti rođenje sina.

Drugo značenje glagola *διαλογίζομαι* koje nalazimo u Novom zavjetu ekvivalentno je glagolu *διαλέγομαι* u smislu 'razgovarati, raspravljati, mudrovati, umovati'.<sup>34</sup> Tako učenici *razgovaraju među sobom* što nisu ponijeli kruha (usp. Mt 16,7-8; Mk 8,16-17) i tko je najveći među njima (usp. Mk 9,33-34).<sup>35</sup> Glavari svećenički, pismoznanci i starješine narodne *umuju među sobom* glede Ivanova krštenja je li »od neba ili od ljudi« (usp. Mt 21,23-27; Mk 11,27-33),<sup>36</sup> a vinogradari *osmišljavaju* i provode u djelo ubojstvo ljubljenog sina i baštinika (usp. Lk 20,9-19).

#### 1.4. διά-

Pregled terminologije ostao bi donekle nepotpun ako bismo izostavili jedno etimološko zapažanje povezano s tvorbom imenice *διάλογος*, koja je izvedena iz glagola *διαλέγομαι*.<sup>37</sup> *Διαλέγομαι* je složen od prefiksa *διά*, koji znači 'između, kroz, preko, uzduž' i glagola *λέγω*, značenje kojega ne bi bilo samo 'reći, govoriti, kazati, zvati, nadjenuti ime, proglasiti, značiti', već također 'skupiti, postaviti, podignuti, izračunati' u značenju 'staviti zajedno pred sebe'.<sup>38</sup> No, prijedlog *διά* u značenju 'kroz' u različitim tvorbama ri-

<sup>32</sup> Matej opisuje isti događaj u 9,1-8, no razumije to »mudrovanje [u sebi]« ne kao nekakvu apologiju Boga, već izričito kao »snovanje zla«.

<sup>33</sup> »Pa u sebi razmišljaše: 'Što da učinim? Nemam gdje skupiti svoju ljetinu'« (Lk 12,17).

<sup>34</sup> Usp. Anto POPOVIĆ, *διαλογίζομαι*, 52.

<sup>35</sup> U tom odlomku nalazimo oba glagola *διαλογίζομαι* i *διαλέγομαι* u istom značenju: Isus pita učenike o čemu su *raspravljali* (*διαλογίζομαι*), a učenici šute zato što su *razgovarali* (*διαλέγομαι*) o tome tko je najveći.

<sup>36</sup> Zanimljivo je primijetiti kako to razmišljanje o Ivanovu djelovanju Luka predstavlja pozitivno kao pitanje koje leži cijelom narodu na srcu (usp. Lk 3,15), što možemo razumjeti kao očekivanje ili nadu.

<sup>37</sup> Usp. λέγω, u: Pierre CHANTRAINE (ur.), *Dictionnaire étymologique de la langue grecque*, 625.

<sup>38</sup> Usp. Robert BURCH, *Dialectic*, u: *English Studies in Canada*, 30 (2004.) 4, 17.

ječji ima značajnu ulogu u smislu *podjele*, odakle i dobivamo pojmove odvajanja, razlučivanja (npr. διάνδιχα, 'na dvije strane, dvojako, podijeljeno'; διαβαίνω, 'raskoračiti se, prelaziti'; διέχω, 'rastavlјati, dijeliti, uzdržavati koga od čega, razilaziti se'), *razlikovanja* (npr. διαφωνέω, 'ne slagati se u glasu, ne harmonizirati'; διαφέρω, 'biti različan, razlikovati se, ne slagati se, prepirati se, svađati se'; διαίρω, 'rastavlјati, razlikovati, razdijeliti među se'; διαλύω, 'rastaviti na dijelove, raščiniti, uništiti, razoriti, raskinuti, dokinuti' [priјateljstvo]), *suparništva* (npr. διαγωνίζομαι, 'boriti se do kraja, natjecati se, voditi parnicu') i *rastjerivanja* (διαπέμπω, 'razaslati, naokolo slati').<sup>39</sup> Iako se λέγειν i διαλέγομαι mogu smatrati sinonimima u širokom značenju »govoriti«, διαλέγομαι se koristi u slučaju razgovora ili rasprave između dvije ili više osoba.<sup>40</sup> U slučaju para λογισμός/διαλογισμός i λογίζομαι/διαλογίζομαι isto tako možemo primijetiti da je kod uporabe διαλογισμός ili διαλογίζομαι uvijek riječ o nekom promišljanju koje pretpostavlja barem dva moguća odgovora.

Time se nameće prvi zaključak: dijalog pretpostavlja barem dva subjekta i, dakle, dvije različite polazne točke. Ne ukazuje obvezno na sukob ili različita stajališta, no pokazuje mogućnost različitih odgovora i različitih rezultata dijaloga: približavanje ili razilaženje među subjektima. Trajni dijalog, tj. dijalog koji ne bi vodio približavanju ni k jednom ni k drugom subjektu, niti bi usmjeravao oba subjekta k nekom novom cilju, već bi ostajao trajno »napet«, izgleda više kao neostvarenje *logosa* nego kao »idealna komunikacija«.

Ovaj kratak pregled uporabe termina *dijalog* u Starom zavjetu i Novom zavjetu može imati snažan odraz na razumijevanje unutarcrkvenog dijaloga danas. No želimo još istaknuti da u Svetom pismu glede dijaloga ne možemo naići samo na analizu pojedinih termina, već se od prve stranice nude bezbrojni primjeri dijaloga Boga s čovjekom kao npr. u stvaranju, u pozivu patrijarsima ili prorocima, u objavi Božje volje pomoću zapovijedi i obećanja. Nalazimo u Bibliji i brojne primjere razgovora među ljudima, od raznih savjeta, pouka, upozorenja, poslanica pa sve do remek-djela hebrejske književnosti kao što je Knjiga o Jobu. No posebice u Novom zavjetu otkrivamo snagu utjelovljene Riječi u Isusovim govorima ili razgovorima sa svojim učenicima ili nekim drugim pojedincima (npr. Nikodem, Samariјanka, Marta i Mariја, Pilat).

<sup>39</sup> Usp. διά, u: Pierre CHANTRAINE (ur.), *Dictionnaire étymologique de la langue grecque. Histoire des mots*, I, A – Δ, Paris, 1968., 275–276.

<sup>40</sup> Usp. Alexandre PILLON, *Handbook of Greek Synonyms*, London, 1850., 293–294.

## 2. Cilj dijaloga

Takva, s jedne strane zasićenost Biblije dijalozima do te mjere da je André Chouraqui u intervjuu Jacquesu Deschanelu naziva »knjigom dijaloga«<sup>41</sup>, a s druge odsutnost ne samo riječi dijalog nego i pokušaja da ga se opiše, potiče nas usmjeriti pažnju ne toliko na samu metodu biblijskih dijaloga koliko na cilj kojem vode.

Drugi vatikanski koncil u Dogmatskoj konstituciji o božanskoj objavi *Dei Verbum* izričito tvrdi da Bog objavom »oslovljava ljude kao prijatelje te s njima druguje da ih pozove i primi u zajedništvo sa sobom«<sup>42</sup>. Cilj objave, ako se tako možemo izraziti, ne ograničava se samo objavom Boga pa ni »priopćavanjem otajstva« njegove volje nego znači i pristup Ocu po Kristu u Duhu Svetom kako bismo postali »zajedničari (κοινωνοί) božanske naravi« (2 Pt 1,4) te kao Božji prijatelji bili pozvani i ušli u »zajedništvo s Bogom« (lat. *societas*, gr. κοινωνία; usp. »Božji ukućani« οἰκεῖοι τοῦ θεοῦ, Ef 2,19). Dakle, Bog se objavljuje ne samo kako bi govorio čovjeku nego ponajprije kako bi ga uveo u zajedništvo sa sobom. To znači da dijalog nije cilj, već sredstvo i Biblija nas ne uči na prvom mjestu umijeću dijaloziranja, već zajedništvu i jedinstvu s Bogom i među sobom – zajedništvu koje uvijek počinje od Boga, no ostvaruje se tek kada čovjek odgovori ne samo svojom riječju nego i cijelim svojim životom.

U Svetom pismu nalazimo zaista brojne odgovore različitih pojedinaca, pa i cijelog naroda na Božji poziv, no iako uključuju ne samo potvrđan odgovor nego i nov način života, ipak više izgledaju kao početak nekog procesa nego kao njegovo potpuno ostvarenje, koje će nastati tek s drugim Kristovim dolaskom: »I kad mu sve bude podloženo, tada će se i on sam, Sin, podložiti onomu koji je njemu sve podložio da Bog bude sve u svemu« (1 Kor 15,26). Dakle, to cjelovito zajedništvo s Bogom je eshatološka stvarnost. No Luka ga u Djelima apostolskim predstavlja kao već ostvareno u prvoj kršćanskoj zajednici, kada piše u 2,42: »Bijahu postojani u nauku apostolskom, u zajedništvu, lomljenju kruha i molitvama.«<sup>43</sup>

Iako Lukin izvještaj možemo motriti kao idealiziran/generaliziran opis prvobitne zajednice, ne smijemo ga odbaciti kao neostvariv ideal, već trebamo vidjeti u njemu konkretne smjernice za djelovanje današnje crkvene zajednice. U središtu se nalazi zajedništvo (κοινωνία), u smislu zajedništva sa Svetim

<sup>41</sup> Usp. André CHOURAQUI – Jacques DESCHANEL, *Retour aux racines*, Paris, 1981.

<sup>42</sup> DRUGI VATIKANSKI KONCIL, *Dei Verbum. Dogmatska konstitucija o Božanskoj objavi* (18. XI. 1965.), br. 2, u: *Dokumenti*, Zagreb, 2008.

<sup>43</sup> Ἦσαν δὲ προσκαρτεροῦντες τῇ διδασχῇ τῶν ἀποστόλων καὶ τῇ κοινωνίᾳ, τῇ κλάσει τοῦ ἄρτου καὶ ταῖς προσευχαῖς.

Duhom i međusobne suradnje (συνεργία) u ostvarivanju zajedničkog cilja, i »lomljenje kruha« – osobnog sudjelovanja u Kristovoj žrtvi na spasenje i dobrobit čovječanstva. No ta suradnja i djelovanje imaju svoje porijeklo »odozgo«, iz Božje Riječi koja nam dolazi preko apostola i njihovih nasljednika, i vraća se Bogu kao odgovor u zajedničkoj molitvi.

### 2.1. Apostolski nauk

Apostolski nauk (διδασκαλία τῶν ἀποστόλων) o kojem Luka govori ne moramo svesti samo na »poučavanje novih obraćenika, kojima se tumači Pismo u svjetlu kršćanskih događaja«<sup>44</sup> ili »primjenu u vlastiti život Kristova nauka«<sup>45</sup>, i tim više na cjelokupni sustav kršćanske doktrine utemeljene na apostolskoj predaji, već ga možemo razumjeti kao apostolsku propovijed, kao živo svjedočanstvo Isusova uskrsnuća onih »koji su bili s Isusom za sve vrijeme dok je živio među njima – počevši od krštenja Ivanova pa sve do dana kad bi uzet na nebo« (Lk 1,21).<sup>46</sup> U tom apostolskom nauku možemo prepoznati djelovanje Pavla, koji raspravlja na temelju Pisama (usp. Dj 17,2) o Božjem kraljevstvu (usp. Dj 19,8), posebice u zajednici koja se okuplja lomiti kruh (usp. Dj 20,7), izrečeno, kao što smo već imali priliku vidjeti, glagolom διαλέγομαι. Taj nauk nije rezultat rasprave, do njega se ne dolazi kompromisima pa ni argumentacijom, no isto tako nije privatna stvar pojedinca, njegovo vlasništvo. Zapravo to je svjedočanstvo čak ne toliko poznavanja Krista, već puno više biti s njime, što je za Marka i najbitniji vid učenja (usp. Mk 3,14). Dakle polazna točka unutarcrkvenog dijaloga nije toliko znanje o Kristu, poznavanje crkvene predaje, niti neka posebna služba unutar Crkve, već biti s Isusom, no – potrebno je i to istaknuti – od početka, pa sve do uzašašća, tj. od Kristove teofanije do njegova očitovanja u slavi.

### 2.2. Zajedništvo

Drugi vid ustrajnosti je zajedništvo (κοινωνία). Treba odmah primijetiti da zajedništvo nije posljedica apostolskog nauka, u smislu da nastaje zahvaljujući

<sup>44</sup> Usp. *Jeruzalemska Biblija*, Zagreb, 1994., 1551, bilješka »e«.

<sup>45</sup> Usp. Philippe MENOUD, *La vie de l'Église naissante*, Neuchâtel, 1952.

<sup>46</sup> Usp. Klaus WEGENAST, διδασκαλία, didascalía, insegnamento, dottrina; διδαχή, didachê, insegnamento, istruzione, dottrina, u: Lothar COENEN – Erich BEYREUTHER – Hans BIETENHARD (ur.), *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento*, Bologna, 1976., 532.

njemu. Prije možemo reći da je zajedništvo više platforma ili prilika koja omogućava i ustrajnost u apostolskom nauku, lomljenju kruha i molitvama. Sam termin *κοινωνία* ne susreće se u evanđeljima, pa i u Djelima apostolskim Luka ga uporabljuje samo na jedinom mjestu. Smisao koji mi danas pretežno dajemo tom pojmu dolazi nam isključivo od Pavla, za kojeg se zajedništvo uvijek odnosi na vjeru u Krista: zajedništvo *sa Sinom* (usp. 1 Kor 1,9) i *Duhom Svetim* (usp. 2 Kor 13,13) *u zajedništvu vjere* (usp. Flm 1,6), *evanđelja* (usp. Fil 1,5) i *Kristovih patnji* (usp. 1 Fil 3,10)<sup>47</sup> čini tako da kršćanin sudjeluje u svim etapama Kristova života. On zajedno sa Kristom *živi* (usp. Rim 6,8; 2 Kor 7,3) i *trpi* (usp. Rim 8,17); s njim je *raspet* (usp. Rim 6,6; Gal 2,19) i *umire* (usp. 2 Kor 7,3) te je s njim i *pokopan* (usp. Rim 6,4; Kol 2,12). No zajedno s Kristom on *uskrisava* (usp. Kol 2,12; 3,1; Ef 2,6) i *oživljava* (usp. Kol 2,13; Ef 2,5), *postaje Kristov subaštinik* (usp. Rim 8,17), kako bi zajedno s njim bio *proslavljen* (usp. Rim 8,17) te *kraljevao* s njime (usp. 2 Tim 2,12).<sup>48</sup> To osobno zajedništvo s Kristom svakog kršćanina postaje čvrst temelj i zajedništva kršćana među sobom. Nije riječ o nekoj formalnoj zajednici, čije bi članove objedinio osjećaj bratske solidarnosti ili ideja socijalne jednakosti, neka vrsta »religijskog komunizma ljubavi« (*religiöser Liebeskommunismus*).<sup>49</sup> Zajedništvo o kojem piše Luka ne može se svesti ni na materijalnu pomoć potrebitima ni na okupljanje jednomišljenika, na neku organizaciju ili ideologiju. Zajedništvo znači bratsku zajednicu muškaraca i žena različitih socijalnih staleža i materijalnih mogućnosti, različitih dobi, porijekla, znanja i uvjerenja. Riječ je o dinamičnom zajedništvu koje se konkretizira svaki put i na svakom mjestu gdje se okuplja zajednica vjernika kako bi slušala Riječ Gospodnju posvjedočenu apostolima. Tako okupljenoj zajednici u liturgijskom slavju Duh Sveti daruje jednodušnost i harmoniju, što se iskazuju ne u brisanju razlika među članovima i nekoj artificijelnoj homologaciji, već u duhovnom zajedništvu koje se izražava u zajedničkom djelovanju.

Mogli bismo u nekoj mjeri baš u toj interakciji između apostolskog nauka i zajedništva prepoznati biblijski model unutarcrkvenog dijaloga u kršćanskoj zajednici, koja ne odbacuje različitosti, no ne teži ni njihovu izgladivanju, u kojoj se duhovno jedinstvo izražava konkretnim djelovanjem, a dinamičnost razlika nalazi svoju ekspresiju u lomljenju kruha.

<sup>47</sup> Usp. Johannes SCHATTERMANN, *κοινός, κοινώω, κοινωνέω, κοινωνία, κοινωνικός, κοινωνός, συκοινωνός, συκοινωνέω*, u: Lothar COENEN – Erich BEYREUTHER – Hans BIETENHARD (ur.), *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento*, 337.

<sup>48</sup> Usp. Friedrich HAUCK, *κοινωνός*, u: Gerhard KITTEL – Gerhard FRIEDRICH (ur.), *Grande Lessico del Nuovo Testamento*, V, Brescia, 1969., 715–716.

<sup>49</sup> Taj izraz pripada Ernstu Troeltsch. Usp. Alberto PERLASCA, *Il concetto di bene ecclesistico*, Roma, 1997., 28.

### 2.3. Lomljenje kruha

Sam po sebi izričaj »lomljenje kruha« (κλάσις τοῦ ἄρτου) ne znači izvorno kulturni čin, iako je povezan sa zahvalom ili hvalom te molitvom pred uzimanje hrane. Nije ni simbol koji bi trebao prisjetiti na ubijanje Kristova tijela. 'Lomljenje kruha' je gesta koja je pratila održavanja tradicionalnih obroka. No tako su nazvana i zajednička okupljanja članova prve kršćanske zajednice koja su se održavala svakodnevno (usp. Dj 2,42.46), kao i slavljenje Gospodnje večere u zajednicama poganskog porijekla (usp. Dj 20,7; 1 Kor 10,16).<sup>50</sup> Kao što svjedoči *Didache* 14,1 (»U dan Gospodnji sabirite se zajedno te lomite kruh i vršite euharistiju«) taj drevni palestinski izraz 'lomiti kruh' postaje jedno od imena, vjerojatno najstarije, kojim se označuje večeru, ili zajedničku kultnu gozbu prvih kršćana,<sup>51</sup> ili to što mi danas zovemo Gospodnjom večerom, euharistijskom gozdom ili pričešću. Sama gesta lomljenja kruha ima dvostruko značenje: s jedne strane ukazuje na dijeljenje (kruha), a sa druge na povezanost svih koji blaguju s istoga stola. Na posljednjoj večeri Isus je lomeći kruh podario samoga sebe i postao »kruh živi koji je s neba sišao« (Iv 6,51). Dakle, lomeći kruh u svojoj zajednici učenici čine spomen Isusove smrti i uskrsnuća, no i daruju sebe i svoj život za druge. Euharistija postaje tako slika zajedništva i objedinjavanja zahvaljujući dijeljenju, postaje διακονία, služenje bližnjima i dar drugima u svakodnevnom životu.<sup>52</sup> Nauk apostola i duhovno zajedništvo vjernika postaju tako vidljivi u lomljenju kruha i dijeljenju dobara, izazivajući strahopoštovanje i naklonost kod drugih, dok Bogdanomice pridružuje zajednici nove spasenike (usp. Dj 2,43.47).

### 2.4. U molitvama

Četvrto obilježje prvobitne kršćanske zajednice jest ustrajnost u molitvama (ταῖς προσευχαῖς). Luka ne precizira o kakvim je molitvama riječ, no bibličari prepoznajući u Dj 2,42 opis liturgije prvobitne zajednice, zaključuju da bi poslije *didache* (koja može biti zamijenjena nekom poslanicom) slijedio zajednički obrok (*koinonía*), poslije kojeg bi dolazila Gospodnja večera koja bi završavala psalmima i molitvama.<sup>53</sup> No Luka tu ističe ne toliko poredak okupljanja koliko

<sup>50</sup> Usp. Johannes BEHM, κλάω, κλάσις, κλάσμα, u: Gerhard KITTEL – Gerhard FRIEDRICH (ur.), *Grande Lessico del Nuovo Testamento*, V, 510–511.

<sup>51</sup> Usp. Johannes BEHM, κλάω, κλάσις, κλάσμα, 512.

<sup>52</sup> Usp. BENEDETTO XVI, Prefazione, u: Paul Josef CORDES (ur.), *L'aiuto non cade dal cielo. Caritas e spiritualità*, Siena, 2011., 5–6.

<sup>53</sup> Usp. Berthold KLEPPERT, Cena del Signore, u: Lothar COENEN – Erich BEYREUTHER – Hans BIETENHARD (ur.), *Dizionario dei concetti biblici del Nuovo Testamento*, 232–233. Vrijedi primijetiti da »lomljenje kruha« tradicionalno prethodi blagovanju.

*ustrajnost* u molitvama. Poslije Isusova uzašašća svi su apostoli bili »jednodušno *postojani* u molitvi sa ženama, i Marijom, majkom Isusovom, i braćom njegovom« (Dj 1,14); prvi obraćenici poslije Duhova »*postojani* su u molitvama« (Dj 2,42) te »*postojano* hrle u hram« (Dj 2,46), dok Petar kao razlog izbora sedmorice đakona navodi potrebu da se Dvanaestorica mogu »u *potpunosti* posvetiti molitvi i posluživanju Riječi« (Dj 6,4). Tako i Pavao poziva Kološane: »U molitvi *ustrajte!*« (Kol 4,2; usp. Rim 12,12). Takav stav prema molitvi uvelike se razlikovao od molitvene prakse tadašnjeg judaizma koji se temeljio na točno određenim vremenima i strogim pravilima, a razlog toga novog stava i načina molitve leži u novome sinovskom odnosu prema Bogu:<sup>54</sup> po vjeri u Isusu Kristu svi smo sinovi Božji (usp. Gal 3,23).

Ako tako gledamo na taj odlomak, molitva zapravo zatvara parabolu dijaloga, koji je imao svoj početak u Božjoj Riječi prihvaćenoj u jednostunosti zajednice i podijeljenoj s drugima. Dakle, zajedništvo i dijeljenje imaju svoje porijeklo »odozgo«, iz Božje Riječi koja dolazi preko apostola i njihovih nasljednika, a sada se vraća Bogu kao odgovor u zajedničkim molitvama: »Kao što daždi i sniježi s neba bez prestanka dok se zemlja ne natopi, oplodi i ozele ni da bi dala sjeme sijaču i kruha za jelo, tako se riječ koja iz mojih usta izlazi ne vraća k meni bez ploda, nego čini ono što sam htio i obistinjuje ono zbog čega je poslah« (Iz 55,10).

## Zaključak

Iako ne sadrži riječ *dijalog*, Sveto pismo se često osvrće na stvarnost u kojoj prepoznamo dijaloške sadržaje. Bilo da je riječ o razgovoru između prijatelja ili izlaganju, o raspravi između prijatelja ili s protivnicima, o mislima koji traže odgovore ili mudrovanju, ili pak o Božjoj Riječi upućenoj narodu preko usta proroka ili o istoj toj Božjoj Riječi koja »tijelom postade i nastani se među nama« (Iv 1,14), Sveto pismo otkriva poteškoće i slabosti ljudskih dijaloga te snagu Božjeg govora koji preobražava i stvara. Ustvari, kvalitetu dijaloga, pa tako i unutarcrkvenog, treba mjeriti ne njegovom dinamikom, intenzitetom ili plurivektornošću, već konkretnim plodovima i ciljem kojemu vodi. To zahtijeva unijeti u horizontalnu dimenziju dijaloga treću dimenziju, pokazujući da je za unutarcrkveni dijalog potrebno troje, to jest, osim dva unutarcrkvena subjekta, i Bog od kojega potječe Riječ i koji dalje nastavlja govoriti u svojoj Cr-

<sup>54</sup> Usp. Walter GRUNDMANN, προσκαρτερέω, u: Gerhard KITTEL – Gerhard FRIEDRICH (ur.), *Grande Lessico del Nuovo Testamento*, V, 227–228.

kvi. U takvom »trodimensionalnom dijalogu« i suradnja postaje ne samo kooperacija kod zajedničkih projekata nego otvorenost djelotvornoj prisutnosti Svetoga Duha koji čini »sve novo« u Crkvi, a suodgovornost uvelike nadilazi samo aktivno sudjelovanje u životu župne zajednice, biskupije ili društva, već potiče svakog vjernika da učini ovaj svijet boljim.

### *Summary*

#### **DIALOGUE WITHIN THE CHURCH – AN EXPRESSION AND A WAY OF REALISING CHURCH COMMUNION**

Taras BARŠČEVSKI

Catholic Faculty of Theology, University of Zagreb  
Vlaška 38, p.p. 432, HR – 10 001 Zagreb  
tbarscevski@kbf.hr

*The word »dialogue« is not only one of the most used words in European languages, but has become, at the Second Vatican Council, a key term of the Church and also one of the most used words in the post-conciliar Church. While pointing out that the term »dialogue« does not appear in the Holy Scripture, the author analyses four terms that have the same root and do appear in the Holy Scripture: διαλέγομαι (to discuss, to argue), διαλογίζομαι (to say to each other, to reflect within oneself, to think), διαλογισμός (opinion, discussion) and διαλογία (song). The author also shows who are the main subjects and objects of discussions or reflections. The verb διαλέγομαι is used most often by Luke in the Acts of Apostles when he describes Paul's »discussions« with the Jews in synagogues, or his »discourses« to a Christian community that has gathered to break the bread. The verb διαλογίζομαι appears only in the synoptic gospels and means »to reflect within oneself« or to »think/reflect«. The author points out that discussions or reflections do not lead to finding a solution of a problem. The author also detects the need to resolve every question that arises with dialogue, that guides towards the unity of subjects in their effort to realise a common goal. In the second part of the article the author analyses Luke's summary on the life of first Christians in Acts 2:42: »They devoted themselves to the apostles' teaching and to fellowship, to the breaking of bread and to prayer.« Although some Bible experts regard Luke's report as an idealised description of the first community, it should not be discarded as an unattainable ideal. In fact, it is precisely this description that shows »realised dialogue« and concrete guidelines for dialogue within the Church today. In the centre of it is κοινωνία (communion) in the sense of the communion with the Holy Spirit*



*and mutual cooperation (συνεργία) between members in the striving for the common goal, as well as the »breaking of bread« – personal participation in Christ's sacrifice for the salvation and wellbeing of the humanity. However, this cooperation and activity were initiated from »above«, from the Word of God that comes through apostles and their successors and the word returns to God as the reply in common prayer. The Holy Scripture, therefore, introduces into the horizontal dimension of dialogue, cooperation, and co-responsibility within the Church, another, third dimension and shows that dialogue within the Church needs three interlocutors, i.e., besides two subjects within the Church, there is also God from whom the Word comes and who continues to speak in his Church and to call it to unity within itself and to unity with Him.*

**Keywords:** *dialogue, dialogue within the Church, διαλέγομαι, διαλογίζομαι, Acts 2:42, apostolic teaching, communion, breaking of bread, prayers.*